

УДК 811.161.2'373.2

DOI 10.31654/2520-6966-2018-10f-91-186-191

А. М. Кайдаш

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Мовностилістичний аспект образу сім'ї в концептосфері ДІМ поезії Ірини Жиленко

У статті розглядаються стилістичні особливості мовного образу сім'ї, який є складником вербального оформлення концептосфери ДІМ в ідіолекті Ірини Жиленко. Визначено специфіку вживання лексем на позначення родинних стосунків у поетичних творах.

Ключові слова: мовосвіт, ідіолект, ідіостиль, концепт ДІМ, концептосфера, образ сім'ї, мікрообраз.

Мовосвіт Ірини Володимирівни Жиленко вибудовується навколо словесного образу ДІМ, одним із репрезентантів якого є мікрообраз сім'ї. Про стрижневий мотив дому в ідіолекті української письменниці зазначали дослідники її творчості – М. Жулинський, К. Сардарян, М. Коцюбинська, Д. Дроздовський, О. Никанорова. Однак комплексного лінгвістичного вивчення концептосфери ДІМ та її образів у мовознавстві не представлено. Актуальність нашого дослідження визначається необхідністю опису мікрообразів мовної тканини художніх творів поетеси, що збагачує стилістику української мови. Метою статті є мовностилістичний аналіз мікрообразу сім'ї, представлений в ідіолекті Ірини Жиленко.

Категорія щастя є центральною в концептуальному світі поетеси. Бути щасливою та мати щасливу сім'ю – найперше бажання авторки поезій: Прокинутися з повним домом щастя [2, с. 23]. Поняття щастя Ірина Жиленко пов'язує з родинним затишком:

І розумію щастя дуже просто –

коли твоя несмілива рука

погладить прохолодні мої щоки [2, с. 30].

Стан дорослості авторка зіставляє з турботами й обов'язками, які супроводжують дорослу людину. Мовосвіт Ірини Жиленко містить протиставлення "дитинство / доросле життя". Саме уособленням другої категорії є дім:

Звучала осінь. Радісно. Отак
дитинство нам звучить, зітерши втому.
Іду легка. Нема горба, що домом
зоветься [2, с. 48].

Та все ж у щоденних клопотах, виконанні повсякденних справ і
вбачає авторка людське щастя:

Читаю книги і рощу дитя,
варю, перу – щоденно і уперто.
І не журюсь, бо що таке життя,
коли не труд до самозабуття,
не щедрість рук і не самопожертва?! [2, с. 79].

Родинне щастя реалізується для поетеси в образах чоловіка й
дітей. Так, центральною є постать чоловіка. Про нього вона згадує,
описуючи повсякдення, наприклад: "У нас дощі!" – буденно повідо-
мив мій чоловік [2, с. 68]; Ох і лаяв же мене чоловік! Що й недбала
я, і вітер в голові [2, с. 70]; Сиділи на старенькій лаві удвох – мій
чоловік і я [2, с. 84].

Більшість поезій, присвячених чоловікові, пронизані сумом і
болем: А той маленький дім, де світлі ріки течуть паркетом, де є в
мене ти, – багряним листям замело по вікна, що вже й дверей,
напевне, не знайти [2, с. 29]. Його образ семантично виписується в
координатах протиставлення "свій" / "чужий": Іде назустріч довгим
коридором мій чоловік, і все-таки не мій [2, с. 39]; Бо рух повік – і білі
мури світла між нами. І далекі, мовчазні щось шелестять вуста твої
мені [2, с. 32]. Стан вагітності віддаляє ліричну героїню від чоловіка,
тому з'являється образ "чужого": І білих вільх такий спокійний шум
вже віддаляв мене (твою!) від тебе. Та й що тобі, чужому, розкажу
про теплу тишу нерухомих стебел [2, с. 31]. Образ чоловіка в поезії
Ірини Жиленко часто постає в спогадах ліричної героїні про нього, у
яких домінуючим є мотив самотності й туги. Цю порожнечу авторка
намагається заповнити уявною присутністю коханого через
звертання до нього:

... Сумує жовтий сад,
вологі осипаючи листки.
А у моїй покинутій кімнаті
самотність порядкує залюбки.
Ти знаєш, милий, що таке самотність.
І скрип дверей оманливий, і тиша [2, с. 21];
Ти знаєш, милий, що таке не спати?
І що таке ночей важка безодня,

коли твоїх долонь не стрінуть плечі,
коли ридають глухо й безконечно
зі мною поряд
тиша і самотність? [2, с. 22].

Родинне щастя асоціюється в поетеси з дітьми. Мікрообраз дитини як утілення продовження роду, тривання життя організує мовну канву образу сім'ї в концептосфері Ірини Жиленко. Тихою є радість батьків від споглядання своєї дитини: Сиділи на старенькій лаві удвох – мій чоловік і я. Дитяткові раділи потай, раділи літу й солов'ю [2, с. 84].

В ідіюстилі поетеси колоритом материнської любові позначений образ доні. Саме ця лексема кількісно переважає в поезіях Ірини Жиленко, наприклад: А доні сниться теплий сон про голубого носорога... [2, с. 25]; Там луги. У платтячку червонім у тремтінні золотого дня між кульбабок чимчикує доня, а за нею – біле козеня [2, с. 47]; В сусідки – онуки, а в мене – однісінька доня [2, с. 77]; Прокинулась доня. Лепече, як срібло фонтана. І – "мама!" – кричить мені дзвінко [2, с. 77]; І песик мій блаженно позіхне і теж засне, пригрівшись біля доні [2, с. 83]; Наказую доні: "Гляди ж не гуляй дотемна!" – А доня сміється: "В дванадцять, мамуню, в дванадцять..." [2, с. 64]. Колорит любові підсилюється вживанням демінутивного суфікса в лексемі: Ця школярочка в бантах летючих – моє доченя [2, с. 92]. На позначення доньки поетеса використовує й іменники "дочка", "донечка", "дівчатко", наприклад: "Тихше, мама хвора!" – прошепотіла в сутінках дочка [2, с. 63]; "Ой донечко, мерщій вставай! Проспали... Одягайся швидко" [2, с. 55]; А донечка муштрує цуценя... [2, с. 79]; ... Освітить столик і диван картатий, де спить дівчатко, приспане дощем, уткнувши носик в книгу про піратів [2, с. 83].

Поетично лагідно й задушевно виписані рядки, у яких авторка зізнається, що носить під серцем дитину: Літо застало мене в квітнику, серед дозвілля людської неділі, всю – у цвіту, в золотому пилку, всю – у надії і при надії [2, с. 78]; Душі сопрано, сонячне до сліз, і тіла альт, жагучий до нестерпу, ведуть свій безкінечний вокаліз про тишу тиш і про дитя під серцем... [2, с. 83].

Образ сім'ї в ідіолекті Ірини Жиленко поповнюється ще одним мікрообразом, адже в родині з'являється син. Авторка використовує іменники "син", "синок", наприклад: Різались зубки в сина [2, с. 138]; Та й прокинулися знов, Бо заплакав у колисочці синок [2, с. 70].

Образ родини в мовосвіті Ірини Жиленко охоплює ще й такі мікрообрази, як "мама", "тітка", "бабуся", "дід". У вірші "Спогади дитинства" авторка згадує своїх рідних. У поезії постає образ її мами:

А вечорами тліла брама,
і в ній, мов золоте багаття,
з'являлась моя гарна мама,
царівна-мама в жовтім платті [2, с. 34];
Я дівчинка тиха. Підручники. Гама.
Крохмалю комірчик і слухаю маму [2, с. 124].
Із жартівливим колоритом виписано образ діда:
Розкриті двері, і борщі,
бички сушені, і лящі,
і дід з веселим кухлем пива
за мене пив: "Рости щаслива!" [2, с. 34].

Автобіографічні вірші поетеси містять ще й мікрообраз онучки: Онучка годує коника [2, с. 50]; Подумаєш, терзає наш рояль онученька, розучуючи гама [2, с. 216].

Через жіночі образи поетеса вибудовує концепт ЖИТТЯ, акцентуючи на його плинності та повторюваності: Подумаєш, прасую вже не я, а донечка. Вона сьогодні мама [2, с. 216] – і далі: От тільки зморшка в донечки з'явилась. І я боюсь в якусь наступну мить її побачить в сяйві сивини, у кріслі; а онучку – біля праски. І правнучку, що в перший день весни (яка незадоволена гримаска!) сідає за старезний наш рояль... [2, с. 216]. Хронологічно людська доля виписана й у вірші "Червоні черепаці", у якому простежено життєві періоди ліричної героїні: Я трішечки дитина; По східцях, як по гама, осяяна, смутна, – я трішки-трішки мама і трішечки жона; Я трішечки бабуся – з онучкою за ручку [2, с. 57]. Мотив суму, підсилений семами "самотність", "старість", супроводжується й відчуттям тихої радості й мудрості, яка приходить із роками. Бо щастя, для авторки, – у родині:

Як солодко жить, як солодко
На дні голубої музики.
Вслухатись, як дихає син,
і бачить в миттєвім вічне –
крізь мудрий кристал сльози,
крізь серця кристал магічний [2, с. 138–139].

Отже, концептосфера ДІМ в ідіолекті Ірини Жиленко широко представлена образом сім'ї, який у мовній тканині поетичних творів письменниці реалізується через лексеми на позначення людей, пов'язаних родинними стосунками. Аналізований образ безпосередньо репрезентує категорію щастя, що є визначальною в концептосфері ДІМ.

Література

1. Дроздовський Д. Поетична суб'єктність у віршах Ірини Жиленко. *Слово і час*. 2008. № 1. С. 10–18.
2. Жиленко І. В. Євангеліє від ластівки: Вибрані твори. Київ. Пульсари, 2006. 488 с.
3. Жиленко Ірина: "Я так люблю життя земне!": бібліографічний нарис. Київ, 2001. 34 с.
4. Жулинський М. Та, що молиться Богові віршами // Євангеліє від ластівки: Вибрані твори. Київ: Пульсари, 2006. С. 3–14.
5. Кайдаш А. М., Хомич В. І. Стилістико-функціональний аспект словообразу ДІМ у поетичному мовленні Ірини Жиленко. *Мова і культура*. Вип. 20. Т. IV (189). Київ, 2017. С. 16–20.
6. Павленко М. "Я – світло, я – вітер, я – біг по піску...": до ювілею Ірини Жиленко. *Літературна Україна*. 2011. 7 квітня. С. 10.
7. Сардарян К. Г. Творчість Ірини Жиленко у контексті розвитку української літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 392 с.
8. Сулима Віра. "Жила я просто, ясно, тихо...": до ювілею Ірини Жиленко. *Дивослово: Українська мова й література в навчальних закладах*. 2011. № 4. С. 56.
9. Чистяк Д. Світло незахідне Ірини Жиленко. *Слово Просвіти*. 2011. 7–13 квітня. С. 11.

References

1. Drozdovskyi D. Poetychna subiektnist u virshakh Iryny Zhylenko. *Slovo i chas*. 2008. № 1. S. 10–18.
2. Zhylenko I. V. Yevanheliie vid lastivky: Vybrani tvory. Kyiv. Pulsary, 2006. 488 s.
3. Zhylenko Iryna: "Ja tak liubliu zhyttia zemne!": bibliografichni narys. Kyiv. 2001. – 34 s.
4. Zhulynskiy M. Ta, shcho molytsia Bohovi virshamy // Yevanheliie vid lastivky: Vybrani tvory. Kyiv: Pulsary, 2006. S. 3–14.
5. Kaidash A. M., Khomych V. I. Stylistyko-funktsionalnyi aspekt slovoobrazu DIM u poetychnomu movlenni Iryny Zhylenko. *Mova i kultura*. Vyp. 20. T. IV (189). Kyiv, 2017. S. 16–20.
6. Pavlenko M. "Ja – svitto, ya – viter, ya – bih po pisku...": do yuvileiu Iryny Zhylenko. *Literaturna Ukraina*. 2011. 7 kvitnia. S. 10.
7. Sardarian K. H. Tvorchist Iryny Zhylenko u konteksti rozvytku ukrain'skoi literatury druhoi polovyny KhKh – pochatku KhKhI stolittia: mono-hra-fia. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2016. 392 s.
8. Sulyma Vira. "Zhyla ya prosto, yasno, tykho...": do yuvileiu Iryny Zhylenko. *Dyvoslovo: Ukrainaska mova y literatura v navchalnykh zakladakh*. 2011. № 4. S. 56.
9. Chystiak D. Svitlo nezakhidne Iryny Zhylenko. *Slovo Prosvity*. 2011. 7–13 kvitnia. S. 11.

А. Н. Кайдаш

кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

Стилистический аспект образа семьи в концептосфере ДОМ поэзии Ирины Жиленко

В статье рассматриваются стилистические особенности языкового образа семьи как составляющей вербального оформления концептосферы ДОМ в идиолекте Ирины Жиленко. Определена специфика функционирования слов, обозначающих родственные отношения, в поэтических произведениях.

Ключевые слова: языковой мир, идиолект, идиостиль, концепт ДОМ, концептосфера, образ семьи, микрообраз.

A. M. Kaidash

PhD in Philology, Associate Professor at the Ukrainian language department, Nizhyn Mykola Gogol State University

The linguistic-stylistic aspect of a family image in the conceptual sphere "DIM(HOME)" of Iryna Zhylenko's poetry

The article deals with the stylistic peculiarities of a family linguistic image which is the part of a verbal description of the conceptual sphere (conceptosphere) "DIM(HOME)" in Iryna Zhylenko's idiolect. The peculiarity of lexems usage for marking family relations in poetical works is defined in it.

Key words: linguistic world, idiolect, idiostyle, concept DIM(HOME), conceptual sphere (conceptosphere), family image, microimage.